

Mannen zoeken andere arena's

PKN wordt een vrouwenkerk

Het bolwerk van de mannenbroeders brokkelt af. Tenminste in de PKN. Vrouwen maken er steeds meer de dienst uit. Waren ze eerst alleen in touw voor koffie en kinderen, nu bestaan kerkenraden niet zelden voor het merendeel uit vrouwen. Ook het aantal vrouwelijke predikanten neemt gemiddeld toe. In de classis Gorinchem (van de oorspronkelijke gereformeerde kerk) is er momenteel maar één van het mannelijk geslacht op de elf plaatsen, waarvan vijf vacant. Wellicht een deviatie op het landelijke beeld, niettemin is er een opvallende (in de ogen van sommigen: een verontrustende) ontwikkeling aan de gang.

In het begin van het christendom speelde de vrouw een voorname rol. In de eeuwen daarna hebben de kerkvaders dit feit met succes weten te verdoezelen. En het heeft even geduurd voor ze weer echt mee mocht doen. Wat predikanten betreft waren de doopsgezinden de eerste met de vrouw in het ambt: in 1911 was dat mevrouw A. Zernike in Bovenknijpe, Friesland. De remonstranten en lutheranen volgden daarna. In de Nederlands Hervormde Kerk was in de jaren vijftig mevrouw I.C. Jansen in Zeevang de eerste dominee; bij de Gereformeerde Kerken werd het ambt in 1969 opengesteld en volgde de eerste predikante in 1970.

De vrouw in het ambt lijkt sinds die tijd in de SoW kerken (de bondsgemeenten uitgezonderd) gemeengoed. Dit in tegenstelling tot een aantal zwaardere richtingen van het protestantisme. Daar is de discussie nog maar net op gang gekomen die de PKN-bloedgroepen 50 jaar geleden voerden. Ook uit economische overwegingen, de moeite die het kost om mannen te motiveren?

Dominee Piet Krol, predikant van de Nederlands Gereformeerde Kerken en daarbinnen secretaris van de 'commissie van contact en samenspreking met andere kerken', daarover: "Dat is geen belangrijk argument. Het zijn meer de ontwikkelingen in de maatschappij die ons ertoe dwingen vanuit de vraag: hebben we de bijbel wel goed gelezen op dit punt? We willen niet zo maar meelopen met alle maatschappelijke ontwikkelingen. Dit voorjaar komt er beleidsnota over de toelating van ouderlingen en predikanten tot het ambt. Persoonlijk zou ik er geen moeite mee hebben."

Bij de Gereformeerde Bond binnen de Nederlandse Hervormde Kerk is de vrouw in het ambt nog steeds geen discussiestuk, ook niet uit de noodzaak dat er steeds minder mannen voor de studie theologie kiezen. Ds. G.D. Kamphuis, voorzitter van deze denominatie, stelt: "We hebben momenteel niet meer vacatures dan anders. Voor ons verandert er principieel niet zo veel nu we in de PKN opgaan. De verhouding wordt getalsmatig anders, in ons nadeel. Elke generatie moet de zaak opnieuw helder stellen. De vrouwen die binnen onze gelederen theologie studeren, overwegen ook wel predikant te worden en we zijn ook wel met hen in gesprek. Soms gebeurt het dat ze overstappen naar een andere richting. De meesten van hen echter nemen een andere functie binnen de evangelisatie, het onderwijs of het missionaire werk."

Achterstandspositie

Toch heeft het binnen de lichtere richtingen nog decennia geduurd voordat de scheve verhouding tussen mannen en vrouwen enigszins ten voordele van de laatste groep werd gecorrigeerd. En nog steeds zitten zij op allerlei fronten nog in een achterstandspositie. Wat de verhoudingen in

kerkenraden betreft zijn er volgens het Landelijk Dienstencentrum en KASKI geen absolute getallen te achterhalen. De algemene indruk is dat steeds meer vrouwen deelnemen aan dit soort colleges en andere kerkelijke activiteiten. Zo is in mijn woonplaats het scribaat van alle wijken (op een na) in handen van een vrouw en is het merendeel van de kerkenraden vrouwelijk. Die verandering is in overeenstemming met de ontwikkeling in de Rooms-Katholieke kerk, waar het ambt overigens niet voor vrouwen is opengesteld. Er zijn wel cijfers over het aandeel van vrouwen in de pastorale zorg over de laatste 20 jaar binnen die laatste richting. Het aantal vrouwen onder de pastorale werkers is er toegenomen tot 335 (43,3 procent), bijna een vertienvoudiging ten opzichte van 1980. Daarnaast is er een toenemende belangstelling van vrouwelijke studenten om theologie te gaan studeren. Dat betekent overigens niet dat ze allemaal voor een gemeente of het pastoraat kiezen. Zo telt de faculteit van Universiteit van Tilburg circa 280 studenten; de verhouding man/vrouw ligt er ongeveer op 40/60 procent. De overige gemengde faculteiten geven een identiek beeld. Er is een tendens zichtbaar dat dit geleidelijk aan verder opschuift in het voordeel van de vrouwen. In cursusjaar 1992/3 stonden er landelijk 770 mannen en 550 vrouwen voor godgeleerdheid geboekt, het vorig cursusjaar waren dat 560 mannen en 650 vrouwen. (zie gegevens CBS in bijlage studententheologie3)

Geertje de Vries, predikante in Barneveld: “De eigen stem van vrouwen binnen de kerken, het vrouwelijke element, zo je wilt, vind ik nog steeds vrij marginaal. Vrouwen doen hun werk op de plek waar ze zitten, vaak parttime en hebben niet de tijd of de energie om zich te organiseren. Als je de cijfers op zou vragen, dan zijn er nog steeds fors meer mannelijke predikanten in de PKN dan vrouwelijke.” (Zie ook schema 1)

De Vries verwijst naar de foto's van de synodevergaderingen in december. Veel mannen en af en toe een vrouw. Dat geldt volgens haar ook op classisniveau. Op de plekken waar beleid gemaakt wordt, zitten vooral mannen. Op het landelijk Dienstencentrum is de top mannelijk.

“Dit heeft tot gevolg dat in toenemende mate initiatieven rond vrouw en kerk worden teruggedraaid en weggesubsidieerd. Dat er bijvoorbeeld in de classis Gorinchem meer vrouwelijke predikanten zijn heeft denk ik te maken met het feit, dat het hier vaak kleinere gemeentes betreft die parttime predikantsplaatsen hebben. Omdat veel mannen nog steeds niet werk en zorg evenredig op zich willen nemen, solliciteren hier relatief meer vrouwen op.”

Wat De Vries signaleert is dat ondanks de grotere belangstelling van vrouwen voor de studie theologie dit zich niet vertaalt in een aanzienlijk groter aandeel in het aantal predikanten. De vraag lijkt gerechtvaardigd: waar blijven zij als ze geen dominee worden?

Minder aanzien

Theo Schepens, godsdienstsocioloog aan de Theologische Faculteit van Tilburg: “De rollen van mannen en vrouwen waren vroeger strikt gescheiden in de politiek, in besturen van organisaties en zo ook in de kerk. Tegenwoordig is die scheiding minder. Met als gevolg dat vrouwen toestromen tot allerlei functies waar ze vroeger geen toegang toe hadden. Vrouwen zijn in toenemende mate actief als lid van een kerkbestuur, van een parochievergadering, van een financiële commissie, enz. Ook op hoger kerkelijk niveau is daarvan sprake, ook al geven de media de indruk dat de vrouw in de kerk niets te betekenen heeft. En die ontwikkelingen gaan door. Dat betoogde ik in 1988 en dat zeg ik nu nog steeds. Je ziet dat er steeds meer vrouwen een theologie-opleiding gaan volgen en mannen daarentegen minder.”

Daarnaast is er volgens Schepens een andere verklaring: vrouwen krijgen meer toegang tot

functies als die maatschappelijk minder in aanzien staan. En tegelijkertijd: als functies maatschappelijk in aanzien stijgen, treden mannen toe. Zo zijn er tegenwoordig meer mannen werkzaam als verpleegkundige in ziekenhuizen. Artsen daarentegen staan minder in aanzien en daardoor komen er steeds meer vrouwen die arts worden, vooral huisarts, omdat mannen daar minder zin in hebben. Zo zou het aantal vrouwen - in leidinggevende functies - binnen de kerk toe kunnen nemen, omdat de kerken steeds minder aanzien hebben. Onduidelijk is in dit maatschappelijk fenomeen wat oorzaak is en wat gevolg. Treden de vrouwen toe omdat het minder aanzien heeft, of krijgt het vak minder aanzien omdat de interesse van vrouwen toeneemt? Hijme Stoffels, hoogleraar Sociologie van Kerk en Godsdienst aan de VU in Amsterdam, deelt deze opvatting: "Volgens mij is het onder meer een statuskwestie. Vroeger was het predikantschap een gewichtig beroep, kerkenraad en synode waren belangrijke arena's waar macht uitgeoefend werd. In sommige plaatsen en regio's, de bible belt bijvoorbeeld, is dat nog steeds zo. Elders is het gezag van kerken getaand. Mannen zoeken daar naar andere arena's. Daarnaast heeft de wending naar het pastoraat het ambt ook softer gemaakt. Bij ons aan de VU zijn vrouwelijke studenten in de meerderheid. De kerk wordt steeds meer een vrouwenkerk." Dat laatste lijkt een voorbarige stellingname. Op lokaal niveau is er ongetwijfeld een toename van de vrouw in allerlei kerkelijke functies, die trend zet zich niet voort in de hogere regionen, overeenkomstig de verhoudingen in het bedrijfsleven waar het eveneens een uitzondering is dat vrouwen in de top meespelen.

René van den Berg van het synodese Secretariaat bevestigt het beeld dat De Vries schetst: "Vrouwen hebben over het algemeen nog steeds meer vrije tijd, dus het is logisch dat ze meer gelegenheid hebben om iets voor de kerk te doen. Toch zie je in de synode van de oorspronkelijk hervormde en gereformeerde kerk bijvoorbeeld dat het aantal vrouwen afneemt. Dat heeft te maken met het feit dat vrouwen het niet praktisch vinden. Het mannelijk karakter van dit orgaan speelt een rol. Een ander aspect is dat er bij de Lutherse kerk een ander kiessysteem is. Er zitten daar sowieso meer vrouwen in de kerk, dus ook in de afvaardiging. Bij de eerste twee wordt getraptd gekozen, maar bij de laatste wordt de verkiezing meer gestuurd vanuit het centrale gezag, waardoor een zekere voorkeur voor vrouwen ontstaat."

Blijft de vraag of de toename van vrouwen ook invloed heeft op de kerkdienst en het pastoraat. Ans Kits, theologe zonder gemeente, die zich in deze kwestie heeft verdiept en erover heeft gepubliceerd (De pastor is een vrouw, 2001, Narratio): "Ik heb de indruk dat steeds meer jonge vrouwelijke predikanten zich minder feministisch opstellen. Twintig jaar terug is er een strijd geweest om bepaalde zaken in met name de dienst anders te doen. Pas was ik bij een SoW dienst. Daar ging een jonge vrouw voor in een mantelpakje. Zag er vlot uit, maar haar taalgebruik was weer als vanouds. Dat viel me tegen en ik betreur dat ook. Dat ze wel profiteren van de verdiensten van de oudere theologes, maar dat ze niet waarmaken wat we ooit verworven hebben. Ik mis de strijdvaardigheid. We zijn wat dat betreft weer zo'n beetje terug bij af."

Schema 1

Aantal predikanten in PKN kerken

		2000	2003
Hervormde kerk	man	1224 (84,4%)	1166 (83,5%)
	vrouw	227 (15,4%)	231 (16,5%)

Gereformeerde kerk	man	725 (79,9%)	675 (79%)
	vrouw	182 (20,1%)	179 (21%)
Lutherse kerk	man	18 (56,3)	17 (56,7%)
	vrouw	14 (43,7%)	13 (43,3%)
Totaal man		1967 82,3%)	1858 (81,4%)
Totaal vrouw		423 (17,7%)	423 (18,6%)
Totalen		2390	2281